

Proclančí
nevěsta

STA'
TNI'
DI
VA
DLO
O
STRA
VA
1919
1969

Divadlo.

Zahajovací představení moravsko-slezského Národního divadla.

(„Prodaná nevěsta“ v ostr. městském divadle dne 12./8. 1919)

Kdo ví, jak složitým organismem je opera a kolik složek musí svorně směřovati k témuž cíli, má-li operní představení působiti jednotným, ucelným dojmem, tomu je též jasno, proč jsme dosud v Ostravě neměli uspokojivější opery. Operní družiny dosavadních divadelních společností bývaly příliš nestejnorodé. Vedle dobrých a často velmi dobrých solistů a kapelníků byl to hlavně slabý sbor a nedostatečný orchestr, které kazily požitek každému jen trochu jemněji citlivému posluchači, nemluvě ani o tom, že v operách s četnějšími osobami musely často vypomáhati sly operetní neb i činoherní, které přirozeně po hud. stránce nemohly vyhovovati.

V tomto směru očekávali jsme hlavně nápravu od nové společnosti. Očekávali jsme jí

List z divadelní kroniky...

Státní divadlo v Ostravě vstupuje letošní jubilejní sezónou do 50. roku své existence. A protože právě tak, jako před padesáti lety, zahajuje opera Smetanovu Prodanou nevěstou, jen letným pohledem do minula připomeneme ti chvíle, které dnes již tvoří historii — historii počátků českého divadla v Ostravě.

Až do roku 1919 zde nebylo stálé české divadlo; do města zajížděly pouze kočovné divadelní společnosti, které hrály v Národním domě. Po válce, v roce 1918, v zápalu vlasteneckého nadšení se vytváří Spolek Národní divadlo moravsko-slezské s úmyslem vybudovat v Ostravě stálou českou scénu. Tento spolek vstupuje v jednání s řadou členů divadelní společnosti B. Frýdy, která právě hostovala v Ostravě. Hlavním vedoucím činitelem divadelní společnosti Frýdovy byl tajemník (pozdější ředitel divadla v Olomouci a Bratislavě) — Antonín Drašar. Tento zkušený divadelník nadšeně pomáhal novému výboru v jeho začátcích.

Prvním ředitelem Národního divadla moravsko-slezského byl jmenován Václav Jiřikovský, režisér a člen činohry brněnského divadla. Šéfem opery se stal první kapelník Frýdovy společnosti Emanuel Bastl, který s sebou převedl větší část operního souboru včetně or-

Emanuel Bastl, první dirigent Prodané nevěsty

Karel Kügler, první režisér Prodané nevěsty v Ostravě

chestru. Je nutné připomenout dnešnímu diváku, že oba tyto umělci položili za velmi těžkých podmínek pevné základy stálému divadlu v Ostravě a svými uměleckými kvalitami vytvořili soubory, které v krátké době dosáhly vynikajících reprodukčních výsledků.

Emanuel Bastl byl první dirigent, který 12. srpna 1919 vstoupil za dirigentský pult v nynějším Státním divadle (původně německé Městské divadlo, kde se konala výhradně německá představení) a řídil Smetanovu Prodanou nevěstou. Bastlův význam pro ostravskou operu je nedocenitelný. Během čtyř let se podařilo tomuto cílevědomému a houževnatému umělci na scéně českého divadla nastudovat celé operní dílo Smetanova, a když nadešel památný rok 1924 — oslavy 100. výročí narození Bedřicha Smetany — divadlo tak mladé se mohlo odhodlat uspořádat Smetanův cyklus i s koncertem symfonických básní „Má vlast“. Během osmi let svého působení v Ostravě vybuodoval se sólistickým ansámblem — Adou Nordenovou, Lindou Šmidovou, Sl. Tittlovou, Janem Konstantinem, Rudolfem Lanhausem, Karlem Küglerem — kromě celého smetanovského repertoáru stěžejní díla Mozartova, Wagnerova, Beethovenova Fidela — téměř celého Fibicha, opery Dvořákovy, Janáčkovu Pastorkyňu a Káfu, Foersterovu Evu a Deboru.

Plným právem tedy historie označuje tohoto významného umělce za budovatele ostravské opery, jehož jméno zůstane nezmazatelně zapsáno do dějin ostravského divadla.

Jsou cesty, na kterých víš, koho potkáš
Můjím všechny, až na tu, po které
šla tvůrčí mysl Smetanova.

Je čestější --

tóny flautové kolébají vlnky Vltavy,
sbírají cestou kvítí luhů a stíny hájů. Při strmém
Vyšehradu oživují se vidiny dávných dob varytem.
Třeskem plní Šárku, útroby Blaníku otvírají, silou táboorskou
se vypínají shluky akordů. Rytmy tónové — Vaškovy, dohazovačovy,
dudáčkovy, Kalinovy, Malinovy — rostou z jejich povahy:
a ostatní, jak by měly ustláno na české hroudě.
Tam leží českost hudby, kde lze ji až měřit.
Vybuďte tónu jeho podíl, i povaze lidu, kraje, i zemi, v níž žije,

Je měkčí, něžnější --

Tón Smetanův našel na každém zjevu místo,
kde by zahořel, zalkal,
roztoužil se,
rozveselil,
zlobně drtil,
věstil — písni!

Něžní jí Mařenku, Vendulku, ba i Libuši i Přemysla, i raracha i lid, i kraj.
Tímto citovým širokým objetím znárodňuje se dílo Smetanova.

Je světovější --

znal tónové myšlení Západu, Lisztovo, Wagnerovo.
I v něm řítila se hromaděná tradice skladebná,
míhaly se reformní snahy skladebné.
Ne tak architektonika jeho děl, ale lom světla a barvy
a ohlasu v ní, klíčivost do sta a sta nádherných motivů
v ní spjatých, oslňuje.

Mařenka Květy Fialové, členky NDMS,
z roku 1933

Je mohutný --

Každé jeho dílo dospívá obzoru a klenby svého námětu.
Nelze výše dospět, ne širě.
Bláhové je chtít jiné „Prodané“, jiné „Mé vlasti“.
Tam, kde svým dílem stojí, není místa pro jiného.
Ale stínu, jenž by dusil, nevrhá.

Leoš Janáček

BEDŘICH SMETANA

Proclanci nevěsta

Komická zpěvohra o 3 jednáních

Libreto: Karel Sabina

Dirigent: Jiří Pinkas

Režie: Miloslav Nekvasil

Výtvarník scény a kostýmů: Věra Fridrichová j. h.

Sbormistr: Karel Kupka

Choreografie: zasl. umělec Emerich Gabzdyl

Korepetice: Drahomíra Ritzová, Jaromír Salamoun

Inspicent: Josef Jakš

Text sledují: Ema Hudcová
Marie Pečínková

Premiéra 21. září 1969 v Divadle Jiřího Myrona

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA V OSTRAVĚ, laureát státní ceny

Krušina, sedlák	Vladimír Mach Čeněk Mlčák Vojtěch Zouhar
Ludmila, jeho manželka	Zdeňka Diváková Bohuslava Jelínková
Mařenka, jejich dcera	Jitka Kovaříková Daniela Sounová
Mícha, gruntovník	Karel Hanuš Karel Průša
Háta, jeho manželka	Drahomíra Drobková Alena Havlicová
Vašek, jejich syn	Josef Ábel Lubomír Procházka
Jeník, Míchův syn z prvního manželství	Josef Ábel Jaroslav Hlubek Jan Janda
Kecal, vesnický dohazovač	zasl. umělec Jiří Herold Jan Kyzlink
Principál komediantů	Ervin Kirschner Lubomír Procházka
Esmeralda, komediantka	Alena Kučerová Radmila Minářová Věra Nováková
Indián, komediant	Radoslav Svozil Miloslav Tolaš

Furianta tančí: Vlasta Pavelcová, nositelka vyzn. Za vynikající práci, Hana Šarounová, Alena Žáková, Richard Böhm, Bohuslav Pašek, Karel Jurčík

Skočnou: Alice Kvasnicová, Renáta Mrnuštková, Alena Žáková, Albert Janiček, Jiří Duží, Leoš Kratochvíl, Leopold Novák

Skoro všichni lidé jsou více méně komedianti

zpívá Princípál v Prodané nevěstě a hluboká pravda těch slov obvykle zapadne v rychlém recitativu. Přesto z nich vyjdeme a postavy je jako vůdčí motto inscenace. Jen se podíváme, jak hrají svou komedii jednotlivé postavy opery. Jenik hned od začátku, jakmile se dozví, že má na námluvy přijít sedlák Mícha, tedy jeho otec, Mařenka sehraje s Vaškem brilantní komedii, Kecalovi jde o obchod, tedy v podstatě hraje podle okamžité potřeby, a co teprve komedianti, vždyť „ne každý svou komedii tak prováděti umí jako my“. Bedřich Smetana píše o svém díle: „Prodaná nevěsta je vlastně jen hříčka. Já jsem ji skládal ne ze ctižádostivosti, nýbrž ze vzduchu, poněvadž se mi po Braniborech vyčítalo, že jsem Wagnerian a že bych ani v národním lehčím slohu nic nedovedl. Tu jsem hned běžel k Sabinovi, aby mi udělal libreto, a napsal jsem Prodanou nevěstu tak, že se jí ani Offenbach nevyrovnal.“

Libretista Karel Sabina si svého díla moc necení: „Kdybych byl tužil, co Smetana z té mé opery udělá, byl bych si také já dal větší práci a napsal mu lepší a obsažnější libreto.“ Víme, že definitivní tvar dostala opera vlastně až čtyři roky po své premiéře, ale strhující a spontánní úspěch měla již při svém prvním provedení, kdy ještě divybě všechny tance, sbor chasníků, Mařenčina árie a recitativy.

Svou brilantností je blízká Mozartově buffo opeře. V ní také najde v postavách o karikaturu, jako v italské buffě, ale o živé, reálné typy lidí, i když jejich základní typy najdeme v prapůvodu buffy — v comedii dell'arte. Vždyť i v Prodané nevěstě nám Vašek připomene kottavého Tartaglia, máme zde milenecký pár a Kecal je stejně, napálen jako věčný popleta Dottore. Není třeba zdůrazňovat, že Smetanovo zpracování je zcela samostatné, bez závislosti na cizích vzorech a že, podle jeho slov „hleděl ve všech číslech národní ráz hudby zachovati“.

Inszenovat Prodanou nevěstu k padesátému výročí ostravského divadla je jistě velmi těžký a odpovědný úkol. Tím větší, že znalost určitého díla nám omezuje další poznání. Kolikrát každý z nás viděl tuto naši nejoblíbenější operu, kolik o ní bylo učenými lidmi napsáno. Prohlížíme-li fotografie z různých provedení v pražském Národním divadle, najdeme výklad vycházející z popisného realismu, statickou stylizovanou inscenaci tvůrců Ostrčila — Pujmana — Kysely, pohyblivou scénu ve výkladu Talichové — Theinové a Ladové, nebo porušení prostoru, tak jak ji inscenoval Chalabala — Kašík — Svoboda.

Je zajímavé, že každý nový výklad se nesetkal vždy s příznivou kritikou. Tak jsme si zvykli na jevišti vidět náves, statek, hospodu a plzeňské kroje a těžko připustíme něco jiného. Ale je možné, aby tak mohutné dílo, jako je Prodaná nevěsta, mělo jen jediný možný výklad? Neomezoval by nakonec jeho geniální mnohotvárnost?

Leoš Janáček napsal o Smetanovi: „Je mohutný. Každé jeho dílo dospívá obzoru a klenby svého námetu. Nelze výše dospět, ne širě. Tam, kde svým dílem stojí, není místa pro jiné. Ale stínu, jenž by dusil, nevrhá.“

Janáčková slova platí jistě i o inscenaci. Tak tedy výklad zdůrazňující komediálnost díla, tedy jakési poutové divadlo, je jenom jednou z mnoha možností, jak inscenovat geniální, věčně mladou Prodanou nevěstu.

Miloslav Nekvasil

B. Smetanou

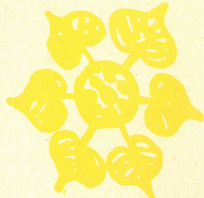
vchází do české hudby génius, který dosavadní rysy českého hudebního myšlení povznesl nejen na úroveň evropského umění, nýbrž dal jim pečeť myšlenkové velikosti a monumentalnosti. Ona evropská úroveň Smetanovy hudby se jeví v historické perspektivě jako něco značně samozřejmého. Od 17. století se česká hudba vyvíjela v nejtěsnějším spojení s evropskou hudbou a v době Smetanova uměleckého růstu představuje Praha křižovatku, v níž se setkává francouzský a italský romantismus s tradicemi Mozartova a Beethovenova klasicismu. Méně samozřejmá byla ona evropská orientace Smetanova vzhledem k tehdejšímu programům národní obrozenecké hudby.

Zde bylo třeba rozhodnout mezi programem národní izolace a mezi pokrokovým programem evropského rozhledu. U Smetany rozhodnutí bylo od začátku samozřejmé. Celá jeho osobnost i jeho vývoj jej od počátku přivedly na cestu evropské orientace. Nemohl jinak, neboť žádný tvůrčí duch se nedá spoutat programem jakékoliv izolace nebo úzkého myšlenkového obzoru.

Smetana je syntetik, jenž dovedl v sobě zpracovat tvůrčí podněty značně rozlehlé a protichůdné. Z domácí tradice zpracovává podněty především z českého hudebního klasicismu a romantismu. K domácím podnětům pak přistupují evropské. Romantismus měl mocný vliv na jeho umělecký vývoj. Schubert, Schumann, Chopin, Liszt, konečně Wagner — a přece nelze Smetanu považovat za romantika.

A zde jsme u základního a ústředního znaku Smetanovy tvůrčí i lidské osobnosti. Ač vyrostl uprostřed romantismu, v jádru a podstatě své tvorby nebyl romantikem. Smetana jako člověk i jako tvůrce je zjev vysloveně klasický. Při tom klasicismem mám na mysli princip přísné zákonitosti a dobrovolného řádu, bez ohledu na to, v které době se objevuje. Nejvyšším vzorem je zde Beethoven. Smetanův život i tvorba má všechny znaky této klasické zákonitosti. V životě dovedl podřizovat všechny své osobní vášně a osobní prospěchy životnímu řádu. Veškeré své dílo dal bezvýhradně do služeb nadosobní ideje vlasti a národa. Patří do řadu těch duchů, kteří směřují ke tvůrčí velikosti a monumentalitě. Jeho cílem byla tvorba mohutných, pevně organizovaných celků, tvorba velkých koncepcí, v nichž velikost není dána rozlehlostí, ale pevným vnitřním řádem a vášnivým zaujetím pro přísnou stavebnost.

Formou, v níž by se živelná mohutnost monumentality uplatnila, byla Smetanovi vždy česká tragická opera. Braniboři a Dalibor byly zemzniky na této pouti za velkou tragickou operou. Líbuše byla celým svým posláním a stylem dílo zcela výjimečné. A po ní mělo přijít ono velké tragické dílo Smetanova. Komické opery — Prodaná nevěsta a Dvě vdovy — jsou uprostřed této výjimečné linie pouhá intermezza. Intermezza geniální a nesmrtná. A bylo by pochybené, spatřovat v nich podstatu Smetanovy tvorby. Tato komická díla tvořila jednak proto, že jako zakladatel české hudby měl za povinnost vytvořit základní zpěvoherní typy, tedy také typ komické opery, jednak podněty k vytvoření těchto děl byly namnoze větší. A v Prodané nevěstě a ve Dvou vdovách z velké části se komika mění ve vělost a něhu, bez nichž by tato díla nebyla tak drahá. A komické opery po roku 1874? Právě ty potvrzují, že podstata tvůrčího ducha Smetanova nebyla veselejší — Hubička, Tajemství a Certova stěna jsou komické opery pouze svým názvem, kdežto jejich podstata a nevyčerpatelná krása je zcela jinde než v komice. Ale i v těchto komických intermezzech se ukázal onen základ celé Smetanovy osobnosti: umí se upřímně a srdečně smát až

k slzám, ale nikdy se neumi vysmívat. Nikdy, ani v nejbouřlivějším veselí nezapomíná na úctu k člověku a soucit s ním. Není třeba podotýkat, že z toho nic nevyplývá o větší, nebo menší ceně Prodané nebo Dvou vdov.

Vždyť právě vytvořením takových geniálních intermezz se projevil síla a obsáhlost tvůrčí mohutnosti, jak ukazuje příklad Pergolesi, Gluck, Wagner.

VL. HELFERT — Česká moderní hudba

Smetanova Prodaná nevěsta

Smetana — autor klavírního tria a prvních symfonických básní vyrůstal a vyzrál z počátku téměř výhradně jako skladatel instrumentální. Počátkem šedesátých let se však stává tvůrcem především dramatickým.

Podnět k této zásadní změně dal Smetanovi rozkvet nových sil národa po uveřejnění říjnového diplomu v roce 1860, který zaručoval volnější rozvoj národní kultury. Do popředí byla samozřejmě postavena otázka samostatného českého divadla a s tím i nutnost vytvoření vlastního dramatického umění. Proto Smetana ihned po svém návratu ze Švédska roku 1861 pátral po vhodném textu k opeře. Po dlouhém hledání našel v Karlu Sabinovi (1813 až 1877) zkušeného a pohotového literáta, o jehož spolupráci se mohl bezpečně opřít při prvních krocích na půdě dramatického umění. Tak za spolupráce obou umělců vznikají v letech 1862—1863 revolučně zjištění, vášnivou láskou k národu prochnutí „Braniboři v Cechách“ a v letech 1863—1866 „Prodaná nevěsta“. Ani prvá, a tím méně ovšem druhá opera Smetanova není dílem, prokazujícím rozpaky začínajícího dramatika. Už v Braniborech se projevil jako tvůrce, který od počátku věděl, co chce, a který přišel do vlasti usku-tečnit svůj ideál českého hudebně dramatického projevu.

Smetana dostal text k „Prodané“ od Karla Sabiný 5. VII. 1863, brzy po dokončení Braniborů. Nebyl však spokojen v detailech i koncepci s prvním zněním nového textu a vrátil jej Sabinovi k přepracování. Byl však už natolik zaujat námětem, že nečekal na vrácení přepracovaného libreta a spontánně vrhl na papír předehru ke své příští opeře, která tehdy neměla ještě ani jméno. V listopadu 1863, tedy dlouho před vlastní premiérou celého díla ji dokonce provedl v klavírním znění veřejně. Vystihl ve své předehře tón i ducha příštího díla tak dokonale, že s ním pak opera splynula v harmonický, dokonale vyvážený celek.

Cesta ke konečnému znění Prodané nevěsty, jak ji známe dnes, byla dlouhá a obtížná. Smetanova umělecká svědomitost a vynikající smysl pro styl skladby a charakteristiku osob nutila skladatele ke stálému přepracování a hledání dokonalejšího tvaru. A přece když Smetana 30. května 1866 řídil v malém Prozatímním divadle premiéru své Prodané, prováděl ji v podobě daleko jednodušší než ji známe dnes. Měla jen dvě dějství, místo recita-

tivů se mezi jednotlivými hudebními čísly mluvilo prózou, chyběla druhá Mařenčina árie „Ten lásky sen“ i vesnický sbor hochů „To pivečko“. A co zvláště dilo ochuzovalo — nemělo ani jediného z pozdějších tanců, chyběl i tolik známý pochod komediántů. Nedostatek čísel tanečních byl pocíťován tím ostřeji, když brzy po premiéře, koncem roku 1867, se začalo vážně uvažovat o uvedení této opery v cizině.

Smetana v roce 1866 důkladně operu přepracoval. Přikomponoval pijácký sbor, Mařenčinu árii, Pochod komediántů a hlavně přidal chybějící tance — polku, furianta a skočnou. Opera pak byla obohacena o recitativy a 25. IX. 1870 byl tedy definitivním datem premiéry opery v její konečné podobě, jak ji známe dnes.

—es—

Pokoušel jsem se třikrát o Prodanou nevěstu. Neříkám, že jsem k ní cestu našel. Toto po-divuhodně prosté dílo, zdánlivě tak neproblematické, dorůstá do neřešitelnosti, jakmile se zpronevěříš sabinovské improvizovanosti, množené smetanovským polemickým vzorem, jeho touhou, napsat dílo demonstrativně české, dýchající spíše mozartovskou bezstarostností a realistickou pravdivostí jeho rukopisu, pravdivostí, co nejužší spjatou s intonací dlouho neprávem nedoceňované lidové písně. Dnes je nám lidová pravdivost Prodané měřítkem, jímž oceňujeme styl jejího podání, ať už jde o styl hudební, výtvarný či herecký. A není ovšem nenahraditelnou prohrou, zbloudíme-li tu a tam v usilovném hledání umělecké pravdy. Máme jistě plné právo — ba povinnost — pozvolným dozráváním se probouvat k plnému proniknutí onoho nesmírného odkazu sabinovsko-smetanovského, jenž už před více než devadesáti lety nás učil bojovat o realistickou pravdu v našem umění...

Václav Talich

Vydalo Státní divadlo v Ostravě v redakci Evy Sýkorové, obálka a grafická úprava — Věra
Frédřichová — typografická spolupráce Jindra Kosourová. Cena 2 Kčs